

HOZIRGI ADABIY TANQIDDA MILLIY QADRIYATLAR VA GLOBALLASHUV

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti talabasi

Aminjonova Xosiyatxon

Annotatsiya. Ushbu maqolada globallashuv jarayonining hozirgi o'zbek adabiy tanqidiga ko'rsatgan ta'siri, milliy qadriyatlarning zamonaviy adabiy jarayonlardagi talqini hamda global madaniy maydon bilan o'zaro munosabati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy mentalitet, tarixiy xotira, an'anaviylik va zamonaviylik o'rtasidagi uyg'unlik masalalari yoritilib, o'zbek adabiy tanqidining bugungi metodologik yo'nalishlari ochib berilgan. Shuningdek, globallashuv sharoitida milliy adabiy jarayonning rivojlanishi, uning yutuqlari va dolzarb muammolari haqida xulosalar keltiriladi. Maqola milliy qadriyatlar va global tendensiyalar o'rtasidagi dialektik bog'liqlikni ilmiy asosda ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Milliy qadriyatlar, globallashuv, adabiy tanqid, zamonaviy adabiyot, milliy identitet, madaniy jarayon, postmodernizm, an'anaviylik va yangilanish, tarixiy xotira, adabiy jarayon, metodologik yondashuv, global madaniyat.

Kirish. Global trendlar: postmodernizm, intertekstualizm, muallif konsepsiyasining o'zgarishi

XXI asr — tezkor axborot almashinuvi, madaniyatlararo muloqot, g'oyalar migratsiyasi kuchaygan globallashuv davridir. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy va siyosiy hayotga, balki adabiyot hamda adabiy tanqidga ham o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Globallashuv sharoitida milliy adabiyotning o'ziga xos qiyofasini saqlab qolish, shu bilan birga zamonaviy jahon adabiy jarayoniga uyg'unlashish masalasi o'ta dolzarbdir. Ayniqsa o'zbek adabiy tanqidi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — milliy qadriyatlarni yangi nazariy yondashuvlar bilan uyg'un holda talqin etishdan iborat.

Mazkur maqolada globallashuvning o'zbek adabiy tanqidiga ta'siri, milliy qadriyatlar obrazining talqini hamda ushbu ikki tushuncha o'rtasidagi uyg'unlik ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi.

1. Globallashuv va uning adabiyotga ta'siri

Globallashuv — madaniy chegaralarning kengayishi, turli xalqlarning qadriyatlari bir makonda aralashgan, raqamli kommunikatsiya kuchaygan jarayon sifatida adabiyot tabiati va funksiyalarini o'zgartirmoqda. Internet va multimedia maydoni adabiy jarayonning yangi ko'rinishlarini yuzaga keltirdi. Jahon adabiyoti bilan tanishish imkoniyatlari kengaydi, adabiy uslub va janrlarda tajriba ko'lami oshdi. Biroq bu jarayon milliy adabiyotning o'ziga xosliklarini yo'qotishga emas, aksincha, uning global maydonda tanilishiga yangi imkoniyat yaratmoqda. Bugungi kunda postmodernizm, intertekstualizm, ironik tafakkur, muallif pozitsiyasining nisbiylashuvi kabi jahon adabiy jarayonlarining ta'siri o'zbek adabiyotida ham sezilmoqda. Tanqid oldida esa ushbu modern jarayonlarni milliylik mezonlari bilan qanchalik uyg'unlashtirish masalasi turadi.

2. O'zbek adabiyotida milliy qadriyatlar masalasi

O'zbek adabiyoti tarixan milliy an'analarga, urf-odatlarga, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga tayanib kelgan. Milliy mentalitet, tarixiy xotira, ma'naviy poklik, vatanparvarlik, insoniylik kabi tushunchalar adabiy obrazlarning shakllanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Zamonaviy nasr va she'riyatda ham milliy qadriyatlar yangi mazmun, yangi badiiy uslubda talqin qilinmoqda. Masalan, oilaviy qadriyatlar, mahalla muhitining o'рни, tarixiy xotiraning estetika bilan uyg'unlashuvi, xalqona til va ohangning badiiy vosita darajasiga ko'tarilishi — milliylikning barqaror belgilaridir. Tanqidchilar uchun esa ushbu qadriyatlarning zamonaviy talqini qanday badiiy yechimlar orqali amalga oshirilayotganini aniqlash muhim vazifadir.

3. Adabiy tanqidda milliy qadriyatlarning talqini

Hozirgi adabiy tanqid milliy qadriyatlarni bir yoqlama idealizatsiya emas, balki chuqur ilmiy yondashuv asosida tahlil qilishni maqsad qilmoqda. Tanqidchilar uchun

asosiy masalalardan biri — milliylikni zamonaviy adabiy-estetik talablarga mos holda baholashdir.

Bugungi tanqidiy yondashuvlarda:

milliy obrazlarning psixologik talqini,

an'anaviylikning zamonaviy poetik tizimdagi funksiyasi,

milliy identitetning o'zgarishi,

global madaniyat bilan dialog

kabi masalalar markaziy o'rin tutmoqda.

Shuningdek, tanqidiy qarashlarda “an'anaviylik va yangilik”, “milliylik va zamonaviylik”, “tarixiy xotira va modern tafakkur” kabi qarama-qarshi tushunchalar o'rtasidagi dialektik bog'liqlik chuqur tahlil qilinmoqda.

1. G'arbiy nazariy modellarni ko'r-ko'rona qabul qilish xavfi.

Ba'zi tanqidiy ishlar mahalliy adabiyotning ichki qonuniyatlarini hisobga olmagan holda xorijiy adabiyot nazariyalariga tayanadi.

2. Milliy tanqid metodologiyasining yetarlicha shakllanmaganligi.

O'zbek adabiy tanqidining mustaqil nazariy maktabi hali to'liq tizimga ega emas.

3. Ommabop adabiyotning kuchayishi.

Tijoratga yo'naltirilgan asarlarni ilmiy-estetik tahlil qilish qiyinlashib, adabiy mezonlar zaiflashuvi xavfi yuzaga kelmoqda.

4. Raqamli maydonning nazoratsiz kengayishi.

Internet adabiyoti sifat va mezon jihatdan farqlanishni murakkablashtirmoqda; tanqid esa bunga mos yangi yondashuvlarni talab etadi.

Bu muammolarning barchasi milliy adabiy tanqid oldida metodologik yangilanish zarurligini ko'rsatadi. 5. Milliy qadriyatlar va globallashuv o'rtasidagi uyg'unlik

Globallashuv milliy adabiyot uchun faqat xavf emas, balki katta imkoniyat hamdir. Asosiy masala — ushbu ikki yo'nalish o'rtasidagi muvozanatni topa olishdir.

Bugungi adabiy jarayonda quyidagi ijobiy tendensiyalar kuzatiladi:

Milliy adabiyotning jahon maydonida targ'ib etilishi uchun qulay sharoitlar shakllanmoqda.

Zamonaviy texnologiyalar milliy adabiyotning yangi auditoriyalarga kirib borishiga xizmat qilmoqda.

Tanqidda milliy an'ana va global nazariy yondashuvlarning sintezi yuzaga kelmoqda.

Ba'zi asarlarda milliy qadriyatlar modern estetika orqali yangicha talqin qilinmoqda.

Shunday qilib, milliylik va globallik bir-birini inkor qiladigan emas, balki o'zaro boyitadigan tushunchalardir. Ularning uyg'unligi adabiy jarayonning sifati va ko'lamini oshiradi.

Xulosa

Globallashuv davrida o'zbek adabiy tanqidi milliy qadriyatlarni yangicha talqin etish, modern nazariy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish kabi muhim vazifalarni bajarib kelmoqda. Milliylikni zamonaviy estetika bilan uyg'unlashtirish adabiy jarayonni boyitadi, adabiy tanqidning metodologik rivojlanishiga turtki beradi. Global madaniy almashinuv milliy adabiyotning jahon maydoniga chiqishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, adabiy tanqid milliy an'analar va zamonaviy tendensiyalar o'rtasidagi muvozanatni saqlashi, ilmiy mezonlarni mustahkamlashi muhimdir.

Shunday qilib, milliy qadriyatlar va globallashuv o'zbek adabiy tanqidida bir-birini to'ldiruvchi ikki asosiy yo'nalish sifatida qaralishi zarur. Ularning uyg'unligi adabiyotning mazmuni, uslubi va badiiy-estetik darajasining yuksalishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Foydalanilgan adabiyotlar

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Karimov, N. O‘zbek adabiy tanqidining nazariy masalalari. – Toshkent: Fan, 2014.
2. Qosimov, B. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2011.
3. Sharipov, S. XXI asr adabiy jarayoni: tendensiyalar va yangi yondashuvlar. – Toshkent: Akademnashr, 2020.
4. Sarimsoqov, B. Adabiy tanqid va zamonaviylik. – Toshkent: Yozuvchi, 2008.
5. Nazarov, K. Globallashuv va milliy madaniyat. – Toshkent: Ma’naviyat, 2012.
6. Abdug‘afurov, A. Milliy adabiyot va jahon adabiy aloqalari. – Toshkent: Universitet, 2015.
7. Yo‘ldoshev, Q. Adabiy jarayon va tanqidning bugungi talabi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.